

Moja mladost je bila precej pisana in živa, saj sem na kmetih okusil vso svobodo brezskrbnega otroštva. Moj najbolj zgoden spomin seže v čas, ko sem imel štiri leta, in sicer se spominjam, ko smo doma kopali vodnjak, štirno. Nosil sem še kikeljco in spominjam se, da sem z lopatko prst metal. Kasneje sem dobil hlače in vestjo. To je bil zame velik dogodek, ponosen sem se gledal, kako sem lep. Spominjam se tudi smrti brata Franceljna, ki je umrl za davico, šest let star. Oče in stric Tone sta ga vso noč nosila sem ter tja po hiši, Francelj je vpil, da mu tako srce tolče, in zjutraj ob šestih, še sedaj ga vidim, je ležal pri peči mrtev in leščerba mu je gorela. Oče ga je moral takoj spraviti v mrtvašnico, ker je bila davica nalezljiva bolezen in je tako zahteval dr. Arko. Oče se je še upiral, rad bi ga dal na pare, pa ga ni smel in še danes vem, ko je rekel: »*Saj je člov'k, sej ni pes!*« Pa je odvrnil Arko: »*Saj je še grši kot pes!*« To se je očetu zelo za malo zdelo. S staro materjo sva stala ob vratih, jaz sem takrat šele začel govoriti, pa se spominjam, da sem rekel: »*Tence pejd zaj!*«, to je — France, pojdi nazaj. No, to so moji najbolj zgodnji spomini.

Potem, ko sem se vpisal v šolo, je prišel učitelj k nam na dom. To je bilo neke nedelje dopoldne. Oče ga je povabil na vino, ki ga je včasih hranil v sodčku za posebne priložnosti. Učitelj Lojze Potočnik je bil dober učitelj, le palico je preveč rad »nucal«. V šolo v Retečah smo hodili jaz, sosedova Ana, pa Marjana, Čarmani, pa Dolinarji, pa nas je bilo polno otrok. V šolo smo hodili najraje čez Lošč ali pa čez Prod, zlasti spomladi in poleti, ko smo stikali za ptiči in vsak se je bahal, za koliko kosov ve, za koliko penic in tako dalje. Ptičja gnezda smo varovali in čuvali, da

Rúdarjev Miha. Foto dr. J. Rant, 1934

jih ni nihče uničil, to je bila naša skrivnost. No v šoli se nismo mnogo naučili. Učitelj nas je učil slovnico, stavek, kaj je substantiv, kaj objektiv in tako dalje in nismo ničesar razumeli. Stavek »Kozolec stoji« smo obravnavali tri leta. Ko je bilo konec pouka, nas je učitelj spremil do vrat, ko pa smo prišli na cesto, smo se pa že stegli. Godešani smo se stegli z Gorenjci (iz Gorenje vasi), potem smo pa še Retečane »nagarbali«. S torbami, ki so bile narejene iz cunj, smo mlatili okrog sebe. Seveda v jeseni so bila med potjo vsa jabolka naša in

smo jablane rabutali. No, enkrat nas je vahtar Naglič naznanil in so nas poklicali pred kateder, pa nam jih je učitelj naložil vsakemu pet na zadnjo plat.

Spominjam se še ene kolektivne kazni. Zelo radi smo tekmovali, kdo bo višje vrgel kamen gor v »turn«, ali do lin ali pa celo na zvon. Posebna čast pa je bila, če si zadel zvon in je zazvonil. Smo rekli: gremo »skale metat«. Seveda smo pri tem poškodovali strešnike, tako da se je potem neke nedelje župnik pritožil čez godeško mularijo. Seveda, naslednji dan je že učitelj spraševal, kdo je vse metal. In se je oglasil Alešev Tone, Matejev brat, oče je bil mežnar, in nas vse zašpecal. Učitelj nas je spet poklical na kateder, pa hlače za »šnodl«, pa nam jih je nametal na ta zadnjo vsakemu okrog deset. Včasih je palica pogosto pela. Ali palica ali pa ravnilo, pa te je po prstih namahal. Tudi župnik ni bil nič boljši. Če nisi znal pridige povedati, te je kar namahal po prstih.

Na koncu leta smo imeli šolsko mašo in po maši smo v cerkvi zapeli »Bog ohrani«. Potem smo šli po sprichevala in večinoma so jih fantje že med potjo domov raztrgali. Spominjam se še, kako me je oče v prvem razredu učil brati. Slabo sembral, pa je oče vzel svežo šibo in me je tako tepel, da je od šibe letelo in da je bila »Abeceda« od solz in zelenja šibe vsa zamazana. Brala sva cesarsko pesem »Bog ohrani«, ki pa mi ni in ni šla v glavo. Sicer pa je bilo življenje na Godešč kar lepo. Seveda smo se radi pretepeli, jaz sem bil zmeraj komandant. Problem je bila le Uršna Ana, špecarka. Če v šoli nisem kaj znal, ali pa če sem bil tepen, je brž stekla domov, da me je očetu zatožila: »*Jože je bil pa zaprt, Jože je bil kaznovan!*« No, doma sem bil pa še enkrat kaznovan, seveda sem jo potem okrog hiše lovil in ji jih naložil par po hrbtu.

Najraje pa smo fantje hodili dol na Prod, kjer smo pasli. Zmeraj smo tam kurili, pa rabutali po njivah koruzo, pa krompir in ga pekli, poleti pa smo šli na vodo se kopat. Tam nas je bilo zmeraj kakšnih dvajset do trideset mulcev. Lovili smo ribe, žabe, pa kapče in kače in

jih pekli. Vedno smo se topli z Gostecani. Fantje z Gostec in iz Pungerta pa so bili v manjšini in mnogokrat smo jih napodili prav do njihove vasi. Na Produ je ob Sori nekoč dal notar Lenček narediti klopce, ki smo jih seveda stolkli. Ker je vedel, da smo tudi ribe lovili, nas je enkrat iznenadil in ujel nekega poba. Ta je pa vse povedal, kdo je ribe lovil, in smo vsi izdani morali iti neke sobote dopoldne v Loko. Za cel zapravljivec nas je bilo in so očitno dejali »*Glejte no, godeški ribiči grejo na sodnijo v Loko!*« Na sodniji nas je notar okregal, pa napodil domov in zagrozil, da nas bo zaprl in pretepel, če bomo še lovili ribe. Seveda smo še naprej lovili, samo previdnejši smo bili. Ko smo se s kopanja namenili domov, nam je bila v veliko zabavo igra, da tisti, ki se zadnji obleče, mora še po »cvek« v vodo. Hitro smo se oblekli in vrgli cvek. Kdor je bil zadnji, je moral v vodo ponj. Včasih smo komu prej na skrivaj zavezali rokave na srajci, pa smo imeli zabavo. Odrasli se niso kopali, dobro pa se spominjam pisatelja Finžgarja, ki je bil takrat župnik v Sori in se je večkrat prišel kopat in sončit na Prod.

Nekoč so reteški fantje postavili na Produ velik mlaj z zastavo. Nam pa je šlo po glavi le to, kako bi tisto »fano« dol dobili. Pa smo se v nedeljo po maši dogovorili, da gremo dol, poderemo mlaj in jim vzamemo zastavo. Bilo nas je kakšnih dvajset mulcev, starih deset, dvanajst let. Retečani pa so izvedeli za našo namero, pa so dali staremu Liparju malo šnopsa, da se je napil, pa skril v grme. Ko smo imeli že mlaj skoraj na tleh, se je prikazal, nož je imel v rokah in letel je proti nam. Ustrašili smo se ga in bežali čez vse vode kot strele. Tako se je naša akcija izjalovila. Radi smo plezali po drevju in oblazili vse smreke. Gnezda vran in kavk pa smo hodili iskat v Traški graben. Budnar jih je plačeval po krajcarju, da jih je jedel. Po lešnike smo hodili po »ta veliki« cesti, poleti pa gor v hrib, v Osovnik po borovnice. Takrat ni bilo mostu, ga je voda vzela, pa smo morali bresti. Preden smo nazaj grede šli čez vodo, smo zmeraj vrgli

Jože Rant, gimnazijec v Kranju leta 1910 (slika za legitimacijo za popust na železnici)

par jagod v vodo ribam za srečo, da smo srečno prebredli, da nismo borovnic stresli. V jeseni pa smo šli po kostanj. Včasih je kakšen mlad mulc nabral neoluščen kostanj in ga je hitro imel poln žakelj, seveda pa ga je prinesel domov manj kot drugi.

Spominjam se še Budnarjevega Janeza, ki je zdaj župnik v Lovrencu na Pohorju, a ima že čez osemdeset let. Doma je s tiste revne bajtice nasproti Uršine. Siromak je bil, meni pa je bil vzor. Bil je okrog deset let starejši od mene in je hodil v gimnazijo, razmeroma dobro je študiral, vendar je tolkel strahotno revščino. Vse počitnice je bil doma in je hodil v Lavričkov breg, kjer je bil gozd, študirat. Sam se je naučil angleško in francosko. Doma pa, kot sem rekel, je bila pa revščina in jetika. Oče je bil tesar, poleti je malo zaslužil, pozimi pa nič. Bil je »šnopsar« in še danes ga sli-

šim, ko je šla njegova žena v soboto v Loko na trg, da je kaj kupila, in ko je šla že dol po klanecu, je še vpil za njo »Mina a si vzeva hvašco?« Namreč pol frakeljna, da je kupila špirta, da je lahko pil v nedeljo. On je tudi molil čuden očenaš: »En šans per anans, šanžmenam, mecedekva gospodova.« To je bil njegov očenaš. Mi nismo nič vedeli, kaj ta molitev pomeni.

Oče me je dal privatno učiti nemščine pri učitelju Potočniku, kot pripravo za šolo v Škofji Loki. Seveda so me sošolci zasmehovali: »Aha, boš kaplan, nemško bi se rad učil, pa še slovensko ne znaš.« Tako sem izgubil veselje do nemščine, posebno še, ker me je učitelj Potočnik vsakokrat nabunkal, ker nisem nič znal. Tako sem po nekaj mesecih nehal hoditi v privatno šolo. Račun je znašal vsak mesec en goldinar.

Po treh letih sem šel v Škofjo Loko. Oče je želel, da bi se vsaj toliko šolal, da bi »pri železnici rdečo kapo nosil«. Bil je železniški zidar in postajenačelnik je bil zanj ideal dobre službe, kot je rekel: »Na gorkem sedi, ko gre vlak, pa salutira.« Dne, ko sem šel z doma, se dobro spominjam. Oče si je pri Žirovcu sposodil zapravljivček in konja, naložili smo žimnico in kovček. Mama je stala na pragu, brisala solze in rekla: »Zdaj so mi ga pa vzeli!« Takrat teh besed nisem razumel, danes pa jih. Pa so me res vzeli materi, kot devetletni pobček sem šel od doma.

V Loki sem stanoval pri Krempeljnu, zadaj za Šentjakobom. Tu smo zjutraj imeli zajtrk, opoldan in zvečer pa sem moral iti jest h kapucinarjem kot kapucinski muc. Seveda hrano sem dobil pod pogojem, da sem tam ministriral. Vsako jutro sem moral vstati ob petih. Že sama cerkev, pa kapucinarji so name naredili zelo mučen vtis. Opoldne in zvečer smo skupaj jedli pri eni mizi berači, pri drugih pa ministranti. Ločili smo se le po tem, da so imeli berači lesene žlice, mi pa plehnate. Vsak dan smo jedli ričet. Moral bi se učiti še latinsko mašo oziroma ministriranje, pa mi je bilo vsega dovolj in sem ušel domov. Materi sem

Rojstna hiša »pri Rúdarju« na Godešiču. Foto dr. J. Rant, 1936

povedal, da ne grem več v šolo zaradi kapucinarjev. Ko je oče prišel zvečer domov s šihta in zvedel, da ne mislim več iti v šolo, se je brez besed obrnil in stopil v svinjak po palico. Nisem ga čakal, brž sem smuknil pri drugih vratih ven, pa nazaj v Loko. Naslednji dan me je obiskal, pa sem mu vse povedal. Stopil je do mesarja Janeza, čigar žena je bila znana z mojo materjo, in ga je poprosil, da sem pri njih bil na hrani. Vsak dan skozi dve leti sem tam dobil opoldne skledo godlje, ob nedeljah pa sem za priboljšek dobil goveje kosti. Jedel sem sam v veži poleti in pozimi. Tako sem preživel v Loki dve leti, potem pa sem šel v Kranj v gimnazijo.

Spet je prišla jesen in z njo šola. Namenjen sem bil v Kranj. Oče je rekel: *»Učil se boš, da ti ne bo treba 'na ajzen-pon' krampa gont.«* Rekel je še: *»Tega, kar znaš, ti ne more vzet ne ogenj ne voda ne suša.«* Sam je namreč dvakrat pogorel. Pa si je zopet pri Žirovcu sposodil konja in voz, naložili smo »ta velk kufer«, zraven je prisedel še Budnarjev oča, ki je nesel sinu kilo jabolk. Prvo leto sem stanoval pri Layerjevi Toni v Kranju. Tona je bila potomka slavnega slikarja Layerja, ki je naslikal brezjansko Mater božjo. Z menoj sta stanovala tam še prvošolec Franc Perme in pa neki Viktor, ki je kmalu umrl. Pri Layerjevi Toni sem prvič videl paradižnik. Doli na vrtu so rasla čudna jabolka. Nikoli prej

nisem videl takšnih. Tako nabrekla in lepo rdeča so bila. Niso mi dala miru. Pa sem enega ukradel, poskusil in izpljunil. Pričakoval sem sladek okus po jabolku, bil pa je paradižnik, ki ga do takrat nisem poznal.

Naslednje leto sem dobil prostor pri sorodnici Tiringarjevi, pri »ta puklast Maričk« se je reklo, tam nad Špenketom gor. Na stanovanju je imela osem študentov. Višješolci so spali v posteljah, nižješolci pa v ladelcih. Nižješolci smo morali biti višješolcem za sluge. Morali smo jim čevlje očistiti vsak dan, opoldne pa iti po klobaso k mesarju. Za lon pa so bili naši domači učitelji, inštruktorji, kar je bilo zelo dobro. Edino, kar ni bilo prav, je bilo to, da so nas, kadar gospodinje ni bilo doma, starejši za zabavo topli in boksali. V peti šoli sem tudi jaz napredoval in prišel na posteljo. Marička je bila zelo pobožna, vsak dan je hodila k maši. Zelo rada je imela mačke. Pozimi jih je spravljala v peč. Brž ko je odšla v cerkev, smo že šli nadnje v peč z burkljami, pa smo jih dražili. Po taki gonji so mački lezli izpod omar vsi preplašeni. Marička je rekla: *»Mh, mh, spet tisti Ločan.«* Je mislila mene, da sem jih jaz preganjal.

Tam sta stanovala v višji šoli Černivec in Vincenc Kovač, oba sta šla v lemenat.

V tretji šoli sem dobil Schiffersteinovo štipendijo, ki je znašala 180 goldi-

»Uršin konc« na Godešiču
z Rúdarjevo domačijo. Fo-
to dr. J. Rant, 1936

narjev na leto in sem potem kar dobro shajal. Spočetka sem se hranil v dijaški kuhinji. Tam je stala hrana le en goldinar na mesec, vendar smo v glavnem otepali fižolovo juho, v kateri je bilo malo riža, ali pa je plaval notri še kakšen makaronček, ali pa tudi črv, pa peska je bilo tudi dosti v njej. V to menzo so hodili tudi delavci iz usnjarne Polak. Imeli so velike škornje in smrdeli so kot govno zaradi smrdljivih kož. Tako smo imeli prav slabo hrano, zraven pa še smrad. Ko pa sem dobil štipendijo, me je oče nagradil tako, da sem ob zimskem semestru bil doma na počitnicah.

V nedeljo popoldne me je peljal na Trato k »Anzelc«, kjer mi je plačal svinjsko pečenko, ker je zanj bilo to, da je sin dobil štipendijo, velik dogodek. V peti šoli sem začel že inštruirati, tako da sem poleg štipendije dobil še kakšen goldinar in sem si privoščil, da sem hodil jest v privatno kuhinjo k Amon. Tu je bilo kar dobro.

V četrti šoli mi je umrla mama, ko sem imel 14 let. Skozi 19 let je trpela za naduho. Bila je velika reva. Imela je hude astmatične napade in kašelj po dve, tri ure, da je bila vsa plava. Jesti ni smela nič razen kave. Umrla je v mojih rokah. Takrat je bila na kmetih navada, da se je šlo »za pogrebom velevat«, to je sporočiti oddaljenim sorodnikom, da

je umrl ta in ta sorodnik. Tako sem šel v Stražišče povedat k Bendet, pa k Znidarji, kjer je bil doma njen brat Jože, in pa še na Breg, kjer je tudi bila naša žlahta. Bilo je pozimi, januarja, in bil sem zelo utrujen in zaspan, ker sem vso noč čul ob mrtvi materi. Povsod, kjer sem se oglasil, so mi dali žganja. Tako sem popoldne pod noč šel z Brega po polju na cesto. Mraz je bilo, gotovo dvajset pod ničlo. Ves utrujen sem se usedel na obcestni kamen in zaspal. Proti večeru me je tam našel neki voznik in me zbudil. Če njega ne bi bilo mimo, bi gotovo zmrznil. To je bilo 29. januarja leta 1911.

V šoli nisem bil posebno priden študent, vse sorte mi je rojilo po glavi. Učil sem se le toliko, da sem zlezel. Tudi oče ni nikoli vprašal, kako je kaj z mojim študijem. Ko sem o počitnicah prišel domov, me je vprašal, če sem zdelal. Sem rekel ja in sem vrgel knjige v kot. Doma sem o počitnicah bil za hlapca, ker je manjkalo delovne sile. Oče je hodil v službo, doma pa je bila le še sestra Ana. V šesti šoli pa je rekel na koncu leta profesor Dolar: »Vi, Rant, vi ste jako len, prihodnje leto vam bom pa na prste stopil, da vas bo skelelo.« To je bila zanesljiva napoved, da me bo v sedmi vrgel. Sem si mislil, ne boš me ne. Pa sem šel v Novo mesto k stricu Francu in sem se mu potožil. Ta stric je bil zelo dober stric in veseljak. Takoj me je po-

vabil, da pridem k njemu. Kot sem že rekel, v šoli nisem bil vzoren študent. Včasih sem si, ko mi je voda tekla v grlo, pomagal, kakor sem vedel in znal. Tako sem v šesti šoli prepisal vse grške naloge in sem tretjo pisal celo plus gut. Profesor Mišič mi ni verjel, posumil je, da nekaj ni v redu. Zadnjo uro me posadi v prvo klopi in mi da prestaviti celo stran Odiseje. »Kje bom pa jaz to prestavil,« sem si rekel. Ker so se pa zadnjo uro štrebarji pulili za boljši red, jih je profesor spraševal in ni bil name dovolj pozoren. Za menoj je sedel ravnatelj sin Karl Fajdiga. Takoj me je sunil v hrbet in mi rekel, »*Na Frojnda*,« in mi je dal list s prevodom, ki ga je iztrgal iz knjige. Dal sem na kolena in prepisoval. Seveda, ves čas sem se pretvarjal, kot da iščem besede po slovarju. Ko sem končal, me je vprašal profesor Mišič: »*No, ali ste že napisali?*« Sem dejal že, ampak moram še enkrat prebrati. »*No, pa dajte*,« in sem še enkrat prav skrbno prebral, potem pa oddal nalogo. Sem si mislil, no zdaj sem pa rešen, pa mi je ta vražji učitelj rekel, no, zdaj pa še enkrat prestavite. K sreči sem si celo stran zapomnil, tako da sem mu lepo prevedel.

Iz Kranja se kot dobrega profesorja spominjam prof. Pirnata, ki je bil velik prijatelj mladine in pa vinčka. Zadolžen je bil za šolske izlete. Ko smo šli na Šentjošt in smo bili žejni, je rekel: *Mežnar vam bo dal en škaif vode, pa pijte.* Mi smo se topli za tisto vodo, on je pa zvrčal firteljčke. V drugi šoli smo šli na izlet na Bled. Za izlet je vsak moral prinesiti 1 goldinar. Ker nisem imel denarja, sem tekel vso pot iz Kranja domov na Godešče, da bi od očeta dobil tisti goldinar. Oče, trd Gorenjec, pa je samo rekel: »*Tamle je Bled*,« in je z roko pokazal na cepec. Pa sem moral iti mlatit — pika-pok.

Ko sem prišel v Novo mesto, me je razrednik vprašal, zakaj sem prišel dol. Sem rekel, da zaradi matematike. Bil pa sem razmeroma dober matematik, pa

slab latinec. Prvo matematično nalogo sem edini v razredu pisal prav dobro, drugo tudi edini prav dobro, latinsko pa cvek. Pa pravi razrednik prof. Lovše: »*Ala znate tisto Incidet in Seyllam?*« Meni se zdi, da tukaj nekaj ni prav in se je nasmejal. Pač pa sem imel konflikt že prvi teden s profesorjem nemščine. Stanoval sem pri stricu v Bršljinu. Neko jesensko jutro mi ni ura »štimala«, pa pridem gor čez Kapitelj, ko je bila ura že osem. Kar se izlušči iz megle profesor nemščine. Pravi: »*Kaj pa vi?*« Sem se hitro zlagal, da sem si nogo včeraj zvil na sprehodu in da težko hodim. Pa mi je vseeno dal dve neopravičeni uri. V razredu smo imeli tudi sošolko Miro Rojina, hčer sodnega svetnika. To je bilo v tistem času izjema. Med pavzo je morala oditi iz razreda, da se ni kaj pohujšala. Od sošolcev bi omenil še Jožeta Cvelbarja, ki je bil pesnik in risar. Padel je med prvo svetovno vojno. Ob koncu leta 1914 so že klicali tudi profesorje k vojakom. V osmi šoli ob koncu semestra ni bilo dovolj profesorjev in smo hodili že ob enajstih domov.

Latinščino nas je poučeval prof. Mahnič, ki se je zelo bal bacilov. Na cesti si je vedno zatiskal nos z robcem. Sovražil je tudi duh po tobaku. To smo s pridom izkoristili. Ko smo pisali šolsko nalogo, smo prvo klopi namazali s tobakovo žlindro. Takoj se je obrnil in šel na drugi konec učilnice.

Prišla je pomlad leta 1915, pa so nas devetnajstletne fante poklicali k vojakom. Prvi smo šli Cesar, jaz in še en sošolec, čigar imena pa se ne spomnim več. Takorekoč iz šolskih klopi so nas nagnali na fronto. Dobili smo maturitetna spričevala, da smo »reif« — »zreli«. Bili smo zreli za »kanonenfuter« za fronto, odkoder se več kot ena tretjina sošolcev ni vrnila.

Jože Rant

Magnetoskopski zapis (1969) in priredba Andrej Rant